

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะเป็นการกล่าวถึงแนวความคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และเป็นพื้นฐานในการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย เกี่ยวกับการศึกษาวิวัฒนาการและแนวทางการพัฒนาชุมชนเมือง นครศรีธรรมราช อันได้แก่ แนวความคิดเกี่ยวกับการก่อรูปชุมชนเมือง วิวัฒนาการชุมชนเมือง และรูปแบบการขยายตัวของเมือง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การก่อรูปชุมชนเมือง (URBAN FORMS)

การก่อรูปของชุมชนเมือง (พรเทพ พิมพ์เสถียร 2522 : 2-4) เป็นการรวมกลุ่มของลักษณะกิจกรรมและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ในชุมชนซึ่งมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า URBAN FORMS เป็นการรวมกลุ่มขององค์ประกอบต่าง ๆ อันประกอบด้วยองค์ประกอบแวดล้อมทางธรรมชาติ และองค์ประกอบแวดล้อมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น การศึกษาถึง URBAN FORMS เป็นการศึกษาเพื่อทราบถึงสาเหตุ ปัจจัยพื้นฐานของการเกิด ลักษณะการเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ และบทบาทหน้าที่ที่มีผลต่อ URBAN FORMS สำหรับปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดและส่งผลให้ URBAN FORMS ในแต่ละชุมชนมีลักษณะแตกต่างกันที่สำคัญ ได้แก่

(1) ลักษณะภูมิประเทศ (NATURE OF THE SITE) เป็นองค์ประกอบและปัจจัยที่ก่อให้เกิดและทำให้ URBAN FORMS ในแต่ละพื้นที่ชุมชนมีลักษณะแตกต่างกัน เช่น ชุมชนที่ตั้งอยู่บนที่ลุ่มและที่ดอนหรือภูเขา เป็นต้น

(2) ลักษณะทางประชากร (PEOPLE OF POPULATION) เป็นองค์ประกอบและปัจจัยหลักที่สำคัญในการเกิด URBAN FORM เพราะมนุษย์เป็นผู้สร้างวัตถุและลักษณะของกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง NATURE ของมนุษย์ในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันทั้งทางด้านลักษณะทางสังคม การปกครอง การดำรงชีพ และความต้องการ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลในการ REFLECT URBAN FORM ต่าง ๆ

(3) ลักษณะของกิจกรรม (HUMAN ACTIVITIES) เป็นกิจกรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการและเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน แต่เนื่องจากกิจกรรมในแต่ละพื้นที่มีลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เอื้ออำนวยและวัตถุประสงค์ ดังนั้น จึงส่ง

ผลให้ URBAN FORMS ในแต่ละพื้นที่มีความเหมือนและแตกต่างกันด้วย

(4) ระบบการขนส่งและคมนาคม (MOVEMENT SYSTEM) เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวของ URBAN FORM โดยองค์ประกอบของระบบการขนส่งและคมนาคมที่ส่งผลต่อ URBAN FORM ที่สำคัญได้แก่ เส้นทางคมนาคม ชนิดของพาหนะ จุดรับส่งเชื่อมต่อของระบบและองค์ประกอบที่สนับสนุนต่อระบบการขนส่งและคมนาคม

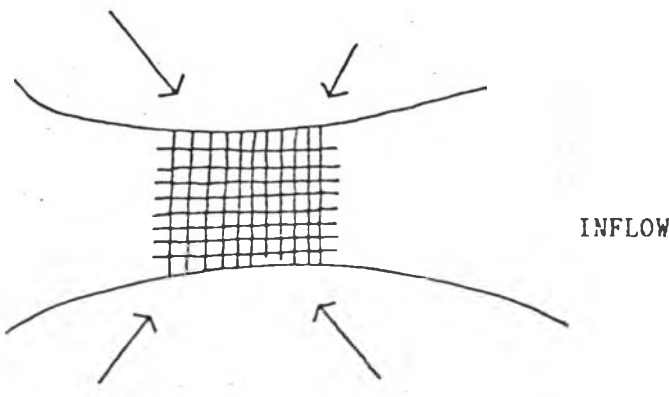
(5) สัญลักษณ์ของชุมชน (LANDMARKS & PHYSICAL BOUNDARY) เป็นเครื่องชี้ลักษณะและทิศทางของเมืองให้กับผู้ที่เข้ามาใช้เมืองและผู้เดินทาง ซึ่งเป็นลักษณะเด่นอันหนึ่งที่ทำให้เกิด URBAN FORM

(6) บทบาทหน้าที่ของชุมชน (FUNCTION OF CITY) เป็นเครื่องแสดงถึง URBAN FORM ของแต่ละชุมชนในหน้าที่บทบาทที่แตกต่างกัน อาทิเช่น บทบาทหน้าที่ของเมืองท่องเที่ยว เมืองศูนย์กลางการปกครองและการบริหาร เมืองศูนย์กลางทางการค้าและบริการหรือเมืองอุตสาหกรรม เป็นต้น

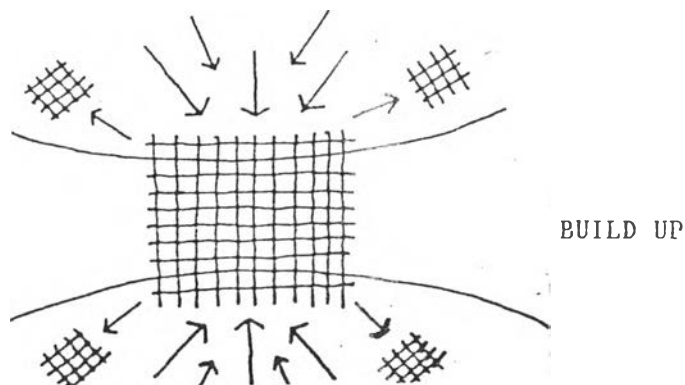
2.2 วิวัฒนาการชุมชนเมือง (URBAN EVOLUTION)

เมืองนับเป็นวิวัฒนาการด้าน การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ จากการก่อรูปเป็นชุมชนและเติบโตขึ้นตามลำดับ จนสามารถเห็นความแตกต่างได้ชัดเจนระหว่างพื้นที่ที่เป็นชุมชนเมืองกับพื้นที่ที่เป็นชนบท

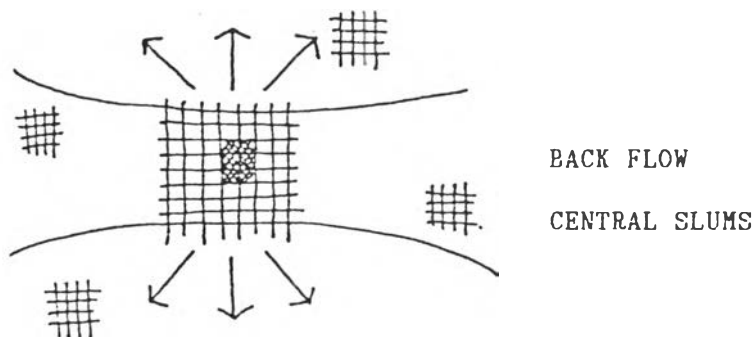
PATRICK GEDDES ได้กล่าวว่า เมืองมีวิวัฒนาการเกิดขึ้นตามลำดับ ดังนี้ ขั้นที่ 1 เข้าสู่ศูนย์กลาง (INFLOW) เป็นต้นเริ่มต้นของการรวมตัวเป็นชุมชนเมือง

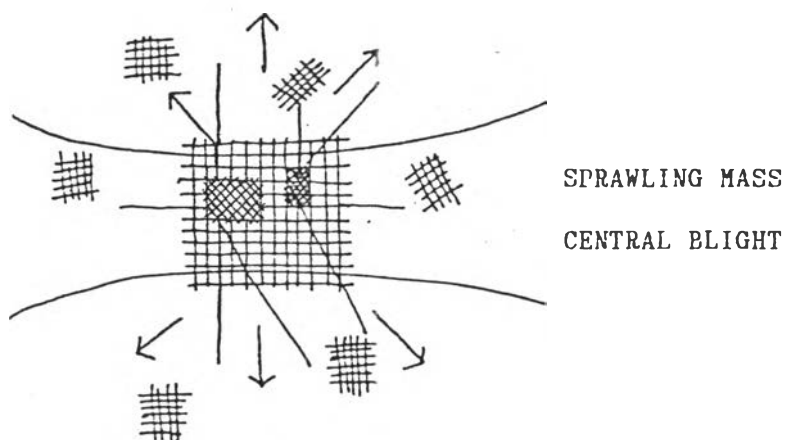
ขั้นที่ 2 สร้างเมือง (BUILD UP) เป็นขั้นตอนที่มีการก่อสร้างอาคารอยู่หนาแน่นในศูนย์กลาง และเริ่มมีการขยายตัวของเมืองออกไป

ขั้นที่ 3 เมืองขยายตัวออก และศูนย์กลางเมืองเริ่มเสื่อมโทรม

ขั้นที่ 4 เมืองเจริญเติบโตแบบกระจัดกระจาย และศูนย์กลางเมืองเสื่อมโทรม

TAYLOR (KEEBLE 1964 : 87) กล่าวถึงวิวัฒนาการของเมือง (URBAN EVOLUTION) เมื่อพิจารณาจากลักษณะโครงสร้างภายในของเมือง ซึ่งปรากฏเป็นรูปแนวกอน และการใช้ที่ดิน พบว่าวิวัฒนาการของเมืองมีอยู่ 4 ระดับ คือ

1. ขั้นทารก (INFANTILE) เริ่มต้นในการรวมตัวเป็นชุมชนเมืองขนาดเล็ก ไม่มีการแบ่งแยกการใช้ที่ดิน
2. ขั้นวัยรุ่น (JUVENILE) มีการแบ่งแยกการใช้ที่ดินเป็นบริเวณพักอาศัย แต่มีอุตสาหกรรมรวมอยู่ในครัวเรือน
3. ขั้นผู้ใหญ่ (MATURE) โครงสร้างภายในแบ่งเป็นที่พักอาศัย พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมอย่างเห็นได้ชัด
4. ขั้นชรา (SENILE) เมืองจะมีโครงสร้างภายในเสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากการเติบโตเต็มที่

แต่ทั้งนี้วิวัฒนาการของเมืองไม่จำเป็นต้องปรากฏในขั้นตอนดังกล่าวแต่อย่างใด บางเมืองอาจมีวิวัฒนาการเพียงขั้นที่ 1 เท่านั้นไม่เจริญต่อไป บางเมืองไม่มีความเสื่อมโทรม เพราะมีการพัฒนาอยู่เสมอ

2.3 รูปแบบการขยายตัวของเมือง (PATTERN OF GROWTH)

รูปแบบการขยายตัวของเมือง (ณัฐนาถ สุวรรณ 2535 : 11-16) มักเกิดขึ้นจากอิทธิพลของเส้นทางคมนาคมเป็นสำคัญ ทั้งนี้เนื่องมาจากธรรมชาติของการเลือกที่ตั้ง มนุษย์มักจะเลือกพื้นที่ที่มีการเข้าถึงได้สะดวกเป็นที่ตั้งกิจกรรม จากการศึกษาถึงรูปแบบการขยายตัวของเมืองต่าง ๆ พอสรุปได้ว่ารูปแบบการขยายตัวของเมืองมีรูปแบบพื้นฐาน (BASIC PATTERN) ดังนี้

ก) GRID

เป็นรูปแบบการขยายตัวของเมืองที่มีโครงร่างของถนนตัดกันเป็นตารางทำให้พื้นที่เมืองถูกแบ่งออกเป็นบล็อกรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน หรือรูปหกเหลี่ยม ส่วนใหญ่บล็อกเหล่านี้จะเป็น MODULE ที่ใกล้เคียงกัน บล็อกรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็น MODULE ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับเมืองที่มีการขยายตัวแบบ GRID เพราะให้อิสระในการวางผังการใช้ที่ดินมากกว่า MODULE ในรูปอื่น

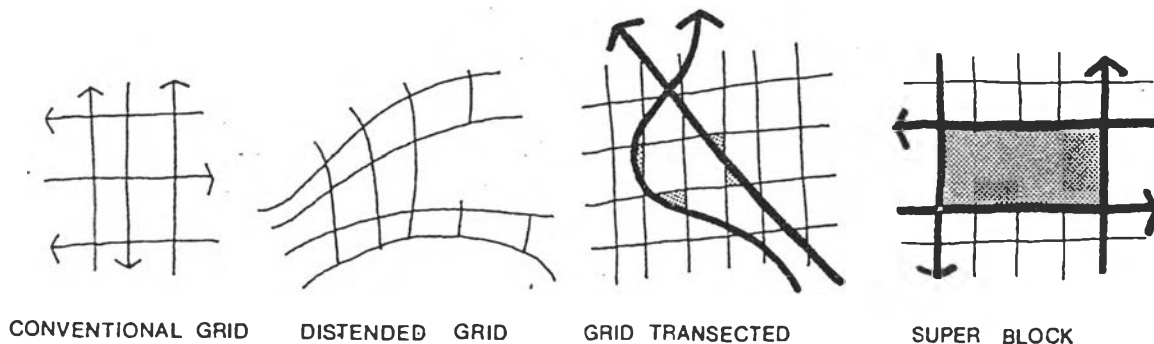
สำหรับเมืองที่มีสภาพภูมิประเทศสูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่สามารถตัดถนนเป็นแนวเส้นตรงได้ GRID ของเมืองจะบิดเบี่ยงไปตามสภาพภูมิประเทศของ DISTENDED GRID และสำหรับเมืองที่มีศูนย์กลางธุรกิจขนาดใหญ่ซึ่งต้องการพื้นที่ต่อเนื่องกันมากกว่า 1 บล็อก จะขยายพื้นที่ได้

ในลักษณะของ SUPPER BLOCK ซึ่งภายใน SUPPER BLOCK นี้จะจัดให้มีการสัญจรที่ปลอดภัยสำหรับคนเดินเท้าโดยไม่มีรถยนต์เข้ามารบกวนได้

เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียของการขยายตัวแบบ GRID

ข้อดี	ข้อเสีย
<ol style="list-style-type: none"> 1. ง่ายแก่การจัดระบบจราจร, ประปา ไฟฟ้า 2. ง่ายแก่การแบ่งพื้นที่เป็น LOT หรือ PARCEL 3. เหมาะกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรม เนื่องจากอาคารทั่วไปมักเป็นรูปสี่เหลี่ยม ทำให้ง่ายแก่การจัดวางอาคารและ ประหยัดพื้นที่ 4. ง่ายแก่การขยายตัว 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เมื่อแบ่งเป็นพื้นที่รูปตาตารางที่ตายตัว (GRID FORM) ซึ่งไม่มีอิสระในการวางผังภาพ 2. แต่ละบล็อกจะมีจุดตัดของการสัญจรของตนเองและรถยนต์ไม่น้อยกว่า 4 จุด ทำให้ต้องมีการแยกระดับของถนนเพื่อหลีกเลี่ยงจุดตัด ซึ่งจำเป็นต้องลงทุนสูง

GRID

ข) CONCENTRIC

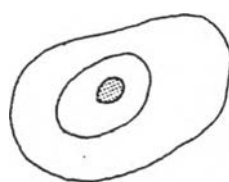
เป็นรูปแบบการขยายตัวของเมืองซึ่งกระจุกตัวกันหนาแน่นภายในศูนย์กลางและ
ค่อย ๆ กระจายตัวออกไปในลักษณะวงแหวน ระบบถนนที่ใช้ในการสัญจรจะเป็นถนนวงแหวนที่
แบ่งพื้นที่เมืองออกเป็นส่วน ๆ โดยมีย่านรัศมีเชื่อมต่อศูนย์กลางภายในกับพื้นที่รอบนอก

สำหรับเมืองที่มีรูปแบบการขยายตัวแบบ CONCENTRIC และมีถนนทางหลวง
ระหว่างจังหวัดตัดผ่านเข้าสู่ศูนย์กลาง ทำให้เมืองถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนและทำให้เกิดความ
แออัดของการจราจรจากรถที่ผ่านเมือง จึงมักจะเลี่ยงโดยการทำถนน BY PASS เพื่อตั้ง
การจราจรที่ไม่มีกิจกรรมที่ติดต่อกับศูนย์กลางเมืองให้อ้อมออกจากบริเวณที่มีความหนาแน่นสูง

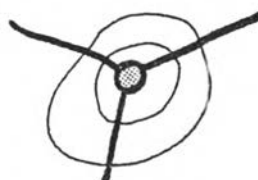
เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียของรูปแบบการขยายตัวแบบ CONCENTRIC

ข้อดี	ข้อเสีย
<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เกาะกลุ่มกัน หนาแน่นทำให้เมืองสามารถรับกำลัง ประชากรได้มาก 2. พื้นที่ภายในเมืองจะถูกแบ่งออกเป็น สัดส่วน และง่ายแก่การจัดการใช้ ประโยชน์ที่ดิน 3. พื้นที่ทุกส่วนสามารถติดต่อถึงกันได้สะดวก 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การจราจรคับคั่งมากในบริเวณศูนย์กลาง 2. ระยะการเดินทางติดต่อระหว่างโซน ต่าง ๆ ไกลกว่ารูปแบบอื่นเพราะต้อง อ้อมถนนวงแหวน 3. โครงสร้างของเมืองค่อนข้างตายตัวไม่ ยืดหยุ่น

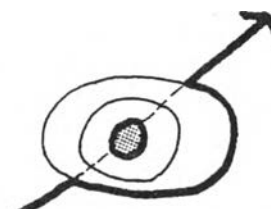
CONCENTRIC

CONCENTRIC

CONCENTRIC HIGHWAY

CIRCUITOUS BY PASS

ค) LINEAR

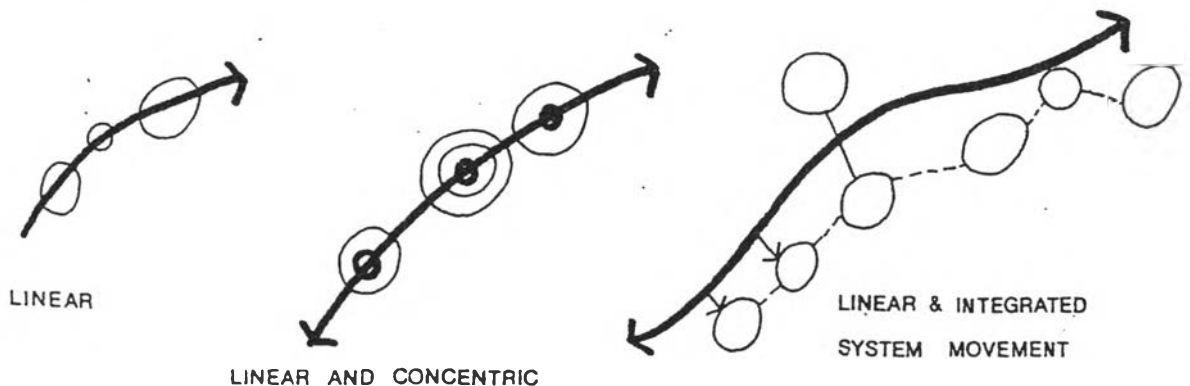
เป็นรูปแบบการขยายตัวที่เกิดขึ้นกับเมืองซึ่งมีทางคมนาคมเพียงสายเดียวตัดผ่าน และการตั้งถิ่นฐานการขยายตัวไปตามแนวสองฟากถนน การขยายตัวในรูปแบบนี้เหมาะสมสำหรับเมืองขนาดย่อมซึ่งเป็นเมืองบริวารของเมืองใหญ่ เพราะสามารถติดต่อกับศูนย์กลางเมืองใหญ่โดยตรงและรวดเร็ว

รูปแบบการใช้ที่ดินมักจะเกิดกับเมืองที่ตั้งอยู่ในระหว่างหุบเขา หรือริมแม่น้ำซึ่งการขยายตัวถูกจำกัดด้วยสภาพภูมิประเทศทำให้ต้องขยายตัวไปตามแนวยาว

เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียของรูปแบบการขยายตัวแบบ LINEAR

ข้อดี	ข้อเสีย
1. ประชากรจากเมืองบริวารสามารถเข้าสู่ศูนย์กลางเมืองใหญ่ได้สะดวก	1. ถ้าเมืองมีขนาดใหญ่ขึ้น การขยายตัวไปตามแนวยาวจะทำให้พื้นที่ส่วนอื่น ๆ ของเมืองไกลจากศูนย์กลางเมือง 2. สิ้นเปลืองสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ 3. มีการสัญจรจากภายนอกผ่านเข้าไปในเมือง ซึ่งอาจเกิดอันตรายจากรถยนต์ที่วิ่งด้วยความเร็วสูง

LINEAR

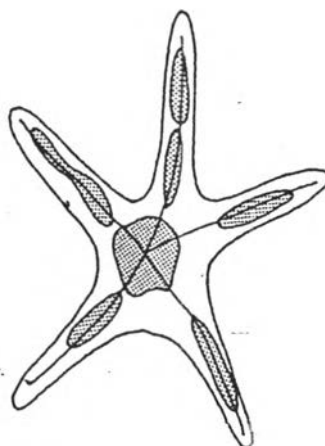
ง) STAR

เป็นรูปแบบของการขยายตัวของเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางการคมนาคมหลายสายและการตั้งถิ่นฐานแผ่ขยายไปตามแนวทิวของถนน (RIBBON DEVELOPMENT)

เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียของรูปแบบการขยายตัวแบบ STAR

ข้อดี	ข้อเสีย
<ol style="list-style-type: none"> 1. เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ทุกลักษณะ 2. การใช้ที่ดินในลักษณะนี้จะเกิดบริเวณที่เว้นว่างระหว่างแถวอาคาร ซึ่งเข้าถึงได้ยากทำให้สามารถกำหนดพื้นที่เหล่านั้นเป็นพื้นที่สีเขียวสำหรับศูนย์กลางเมืองได้ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การกระจายความหนาแน่นไม่สม่ำเสมอและจะกระจุกตัวในบริเวณศูนย์กลาง 2. ถ้ามีเมืองขนาดใหญ่ ศูนย์กลางเมืองจะไม่สามารถให้บริการแก่พื้นที่ซึ่งอยู่ไกลออกไปมาก 3. สิ้นเปลืองสาธารณูปโภค

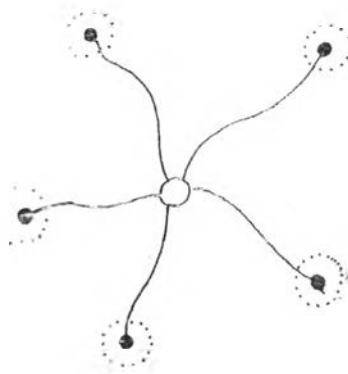
STAR

ง) GALAXY

เป็นรูปแบบตัวใจที่คนซึ่งพัฒนาจากรูป STAR เมื่อเมืองมีขนาดใหญ่จนศูนย์กลางเมืองแห่งเดียวไม่สามารถให้บริการแก่ชุมชนที่กระจายตัวแต่ไปตามแนวฮาวของถนนได้ทั่วถึง จะมีการกระจายศูนย์กลางหรือคอกอออกมารอบนอกขอบเมืองในลักษณะของศูนย์กลางท้องถิ่น การขยายลักษณะนี้จะทำให้มีการกระจายตัวหนาแน่นสม่ำเสมอมากขึ้น และทำให้ชุมชนได้รับบริการได้อย่าง

GALAXY

จากแนวความคิดนี้ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนับว่าเป็นแนวคิดพื้นฐานที่จะนำมาวิเคราะห์ในการศึกษา และแนวทางการพัฒนาชุมชนเมืองนครศรีธรรมราชดังกล่าวต่อไป